

Επιστημονική Συνάντηση
«Θεοσοφισμός και Εικαστικές Τέχνες»

Παρασκευή 13 Ιανουαρίου 2023

Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου, Αμφιθέατρο «Ίδρυμα Ωνάση»

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

10:30 – 11:00

Προσέλευση

Πρωινή Συνεδρία 11.00 – 13.00

Συντονίστρια: Άρτεμις Ζερβού, επιμελήτρια ΕΠΜΑΣ

11:00 – 11:20

Συραγώ Τσιάρα, Ιστορικός της Τέχνης, Διευθύντρια της Εθνικής Πινακοθήκης - Μουσείου Αλεξάνδρου Σούτσου

«Θεοσοφισμός και εικαστικές τέχνες: η χαρτογράφηση μιας δυναμικής σχέσης»

11:20 – 11:40

Μαρία Τσαντσάνογλου, Αναπληρώτρια Γενική Διευθύντρια του MOMus, Διευθύντρια του MOMus – Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης-Συλλογή Κωστάκη

«Μη-αντικειμενικότητα και Τέταρτη Διάσταση. Εκλεκτική συγγένεια ή σύγκρουση της ρωσικής πρωτοπορίας με τον Θεοσοφισμό;»

11:40 – 12:00

Αγγελική Χαριστού, Επιμελήτρια της Συλλογής και του Αρχείου Κωστάκη, MOMus – Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης-Συλλογή Κωστάκη

«Εναλλακτικές κοσμοθεάσεις στην τέχνη της Ρωσικής Πρωτοπορίας: η περίπτωση του Νικολάι Φιόντοροφ»

12:00 – 12:40 Κεντρική Ομιλία

Ευγένιος Δ. Ματθιόπουλος, Καθηγητής Ιστορίας της Τέχνης στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, Συνεργαζόμενος Ερευνητής στο Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών (I.T.E.)

«Η γοητεία του ανορθολογισμού στην Ελλάδα κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα (1898-1941) και το αίτημα της “Ελληνικότητας”»

12:40 – 13:00

Συζήτηση

13:00 – 14:30

Διάλειμμα και περιήγηση στην έκθεση «Κωνσταντίνος Παρθένης. Η ιδανική Ελλάδα της ζωγραφικής του»

Απογευματινή Συνεδρία 14.30 – 16.10

Συντονίστρια: Ελπινίκη Μειντάνη, επιμελήτρια ΕΠΜΑΣ

14:30 – 14:50 (διαδικτυακή συμμετοχή)

Σωκράτης Γεωργιάδης, Ομότιμος Καθηγητής Ιστορίας Αρχιτεκτονικής και Ντιζάιν στην Κρατική Ακαδημία Καλών Τεχνών της Στουτγάρδης

«Υπερ-χώρος και μοντέρνα αρχιτεκτονική»

14:50 – 15:10

Σπύρος Πετριτάκης, Διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης, Ακαδημαϊκός Υπότροφος στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών της Αθήνας

«“Το απορρέον κέντρο”: Θεοσοφικοί απόηχοι στο συμβολιστικό και νεοπλαστικιστικό έργο του Piet Mondrian»

15:10 – 15:30

Βικτώρια Φερεντίνου, Επίκουρη Καθηγήτρια στο Τμήμα Εικαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης της Σχολής Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

«Οπτικοποιώντας το άυλο; Αφαίρεση, θεοσοφισμός και αναπαράσταση στο έργο της Hilma af Klint»

15:30 – 15:50

Κάτια Παπανδρεοπούλου, Διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης, Ακαδημαϊκή Υπότροφος στο Τμήμα Εικαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης της Σχολής Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

«Η Hilla Rebay, από το Μουσείο Μη-Αντικειμενικής Ζωγραφικής στο Guggenheim: ο ρόλος της θεοσοφίας στη συγκρότηση μιας εικαστικής συλλογής στις αρχές του 20ού αιώνα»

15:50 – 16:10

Συζήτηση

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ - ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

Συραγώ Τσιάρα, Ιστορικός της Τέχνης, Διευθύντρια της Εθνικής Πινακοθήκης - Μουσείου Αλεξάνδρου Σούτσου, **«Θεοσοφισμός και εικαστικές τέχνες: η χαρτογράφηση μιας δυναμικής σχέσης»**.

Ο Θεοσοφισμός, ένα κράμα αποκρυφιστικών, θρησκευτικών και κοινωνικών πεποιθήσεων, αποτελεί ένα από τα επιδραστικότερα φιλοσοφικά ρεύματα που αναδύθηκαν στα τέλη του 19ου αιώνα με διακριτή μέχρι σήμερα παρουσία. Αν και ιδρύθηκε αρχικά στη Νέα Υόρκη το 1875, η Θεοσοφική Εταιρεία εξαπλώθηκε σύντομα στην Ευρώπη και την Αμερική με δηλωμένο στόχο να δημιουργήσει τον πυρήνα μιας παγκόσμιας αδελφότητας αποτελούμενης από κοινότητες ισότιμων μελών, χωρίς διάκριση φύλου, φυλής, χρώματος ή θρησκείας. Μεταξύ των συνιδρυτών της Θεοσοφικής Εταιρείας, η Ρωσίδα Έλενα Πετρόβνα Μπλαβάτσκι εξέδωσε το 1888 το δίτομο έργο με τίτλο «Το Μυστικό Δόγμα: Η σύνθεση της Επιστήμης, της Θρησκείας και της Φιλοσοφίας» όπου ανέλυσε τις βασικές αρχές λειτουργίας του σύμπαντος με στόχο να αποκαλύψει το βαθύτερο νόημα της ανθρώπινης ζωής. Με όχημα τον συγκερασμό στοιχείων από τον Πλάτωνα, τον βουδισμό και τον ινδουισμό, ο Θεοσοφισμός επιχειρούσε να αντιπαρατεθεί στα υλιστικά κελεύσματα της εποχής και να θέσει απέναντι στη δυτική χριστιανοκεντρική κουλτούρα ένα εκλεκτικιστικό αμάλγαμα δοξασιών που γεφύρωνε ανατολή και δύση στρέφοντας το βλέμμα στον εσωτερικό κόσμο με σκοπό να απελευθερώσει τις ανώτερες ψυχικές και πνευματικές δυνάμεις των ανθρώπων. Με αφορμή τη γονιμοποιό επίδραση που δέχτηκε ο Κωνσταντίνος Παρθένης από τον Θεοσοφισμό, η Συραγώ Τσιάρα στην εναρκτήρια ομιλία της επιστημονικής συνάντησης επιχειρεί να χαρτογραφήσει τη δυναμική και την ποικιλομορφία της σχέσης ανάμεσα στο Θεοσοφισμό και τις εικαστικές τέχνες στις αρχές του 20ού αιώνα. Κορυφαίοι καλλιτέχνες της πρωτοπορίας όπως ο Βασίλι Καντίνσκι, ο Πιερ Μοντριάν, ο Καζιμίρ Μαλέβιτς, ο Τζιάκομο Μπάλα, ο Τζίνο Σεβερίνι, ο Φράντισεκ Κούπκα, καθώς και η πρόσφατα «ανακαλυφθείσα» ξεχασμένη πρωτοπόρος, Χίλμα αφ Κλιντ, θήτευσαν για μεγαλύτερο ή μικρότερο χρονικό διάστημα στα διδάγματα του Θεοσοφισμού και η συγκεκριμένη εμπειρία συνέβαλε καθοριστικά στη διαμόρφωση του προσωπικού τους ύφους, καθώς και στη θεωρητική τους συγκρότηση.

Η Συραγώ Τσιάρα γεννήθηκε στη Λάρισα το 1968. Σπούδασε Ιστορία και Αρχαιολογία στη Φιλοσοφική Σχολή του Αριστοτέλειου Πανεπιστήμιου Θεσσαλονίκης (1985-1989). Συνέχισε με μεταπτυχιακές σπουδές στην Κοινωνική Ιστορία της Τέχνης στο Πανεπιστήμιο του Leeds, στην

Αγγλία. Εκπόνησε τη διδακτορική της διατριβή στο Α.Π.Θ. με θέμα το ρόλο της δημόσιας γλυπτικής στη διαμόρφωση της εθνικής μνήμης και αναγορεύτηκε διδάκτωρ το 2000. Εργάστηκε για είκοσι δύο χρόνια στη Θεσσαλονίκη -αρχικά στο Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, στη συνέχεια στο Κέντρο και στο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης- ως επιμελήτρια και κατόπιν ως διευθύντρια. Παράλληλα δίδαξε με σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου για τρία χρόνια «Δημόσια Τέχνη», «Εισαγωγή στη Θεωρία και Μεθοδολογία της Τέχνης», «Κινήματα του Μοντερνισμού και Ιστορικές Πρωτοπορίες» στο Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (2003 – 2006). Έχει επιμεληθεί πάνω από πενήντα εκθέσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό -μεταξύ των οποίων στην Μπιενάλε της Βενετίας, της Θεσσαλονίκης και του Πεκίνου- οργανώνει ή/και συμμετέχει σε συνέδρια, συγγράφει επιστημονικές μελέτες και δίνει διαλέξεις κυρίως πάνω σε ζητήματα σχέσεων τέχνης και πολιτικής, μνήμης, ταυτότητας, επιμελητικών πρακτικών και διασύνδεσης της τέχνης με τη δημόσια σφαίρα.

Μαρία Τσαντσάνογλου, Αναπληρώτρια Γενική Διευθύντρια του MOMus, Διευθύντρια του MOMus – Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης-Συλλογή Κωστάκη, «Μη-αντικειμενικότητα και Τέταρτη Διάσταση. Εκλεκτική συγγένεια ή σύγκρουση της ρωσικής πρωτοπορίας με τον Θεοσοφισμό;»

Ο Θεοσοφισμός υπήρξε πολύ δημοφιλής στον πνευματικό και καλλιτεχνικό κόσμο της Ρωσίας στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα. Η επίδρασή του στον χώρο των τεχνών βρίσκεται στο μεταίχμιο της παρακμής με τον νεωτερισμό. Αφορμάται από το αντιθετικό ζεύγος μιας διαλεκτικής αντίδρασης στην πρόοδο και την ίδια στιγμή, μιας επιδιωκόμενης επιτάχυνσης των δυνατοτήτων της προόδου. Πολλοί καλλιτέχνες της ρωσικής πρωτοπορίας (Κουλμπίν, Καντίνσκι, Σκριάμπιν, Κρουτσόνιχ, Ματιούσιν, Μαλέβιτς) αμφισβητούν την αντικειμενική αντίληψη για τον κόσμο επιδιώκοντας την καταγραφή του μη ορατού. Η σύγκρουση με τον Παλαιό Κόσμο οδηγεί σε νέες αισθητικές αρχές που απορρίπτουν την συγκριτική θεολογία όχι όμως και την ανάγκη δημιουργίας μιας νέας κοσμοθεωρίας πέρα από την «κοινή λογική».

Η Μαρία Τσαντσάνογλου γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Είναι Αναπληρώτρια Γενική Διευθύντρια του MOMus και Διευθύντρια του MOMus – Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης-Συλλογή Κωστάκη. Ιστορικός της τέχνης με εξειδίκευση στην περίοδο της ρωσικής πρωτοπορίας και μέλος της Επιτροπής του Υπουργείου Πολιτισμού για την παραλαβή της Συλλογής Κωστάκη (1998), διετέλεσε επίσης Επιστημονική Συνεργάτιδα για θέματα πολιτισμικής προβολής και Ακόλουθος Τύπου στην Ελληνική Πρεσβεία της Μόσχας (1990-2002). Διδάσκει θέματα τέχνης και πολιτικής στην ΝΑ Ευρώπη στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (από το 2002). Διευθύντρια στο Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης (2006-2018). Ιδρυτική Διευθύντρια της 1ης Μπιενάλε Σύγχρονης Τέχνης Θεσσαλονίκης (2007). Το ερευνητικό της πεδίο και οι δημοσιεύσεις της αφορούν κυρίως την τέχνη της Ρωσίας και του μετασοβιετικού χώρου, την σύνθεση των τεχνών, τη σχέση τέχνης και πολιτικής. Έχει επιμεληθεί εικαστικές εκθέσεις στην Ελλάδα, τη Ρωσία, τη Γερμανία, την Αγγλία, την Γαλλία, την Ισπανία, την Ιταλία, την Κίνα, την Τουρκία, τις χώρες του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας. Έχει δύο μονογραφίες και μεγάλο αριθμό επιμέλειες εκδόσεων, δημοσιευμάτων και συμμετοχών σε διεθνή συνέδρια.

Αγγελική Χαριστού, Επιμελήτρια της Συλλογής και του Αρχείου Κωστάκη, MOMus - Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης-Συλλογή Κωστάκη, «Εναλλακτικές κοσμοθεάσεις στην τέχνη της Ρωσικής Πρωτοπορίας: η περίπτωση του Νικολάι Φιόντοροφ».

Στις αρχές του 20ού αιώνα και εν μέσω ριζικών πολιτικών και κοινωνικών αλλαγών στη Ρωσία, πολλοί καλλιτέχνες αναζήτησαν νέες φιλοσοφικές προτάσεις ως προσλαμβάνουσες για την τέχνη του μέλλοντος. Η Θεοσοφία της Μαντάμ Μπλαβάτσκι είχε ήδη κατακτήσει σημαντικό έδαφος στη ρωσική διάνοηση και ο Πιοτρ Ουσπένσκι απέκτησε μια δυναμική σχέση με τα μέλη των πρωτοποριακών καλλιτεχνικών ομάδων, συνοδοιπορώντας μαζί τους προς τη διαμόρφωση νέων αξιών σχετικά με το ρόλο του καλλιτέχνη ως φορέα μιας αυξημένης συνειδητότητας για τη βαθύτερη κατανόηση του κόσμου και την προαγωγή σε ένα νέο μοντέλο ανθρώπου. Οι θεωρίες της Τέταρτης Διάστασης και του πολυδιάστατου σύμπαντος άνοιξαν το δρόμο για την αμφισβήτηση της συμβατικής πρόσληψης τόσο του κόσμου, όσο και της θέσης της τέχνης μέσα σε αυτόν. Χάρη σε αυτή τη ρήξη με τη λογική και τη διάσπαση των δεσμών με την ακαδημαϊκή τέχνη, οι καλλιτέχνες απέκτησαν την ελευθερία να προσεγγίσουν εναλλακτικές προτάσεις που τους έδιναν τη δυνατότητα να οραματιστούν εν λευκώ το μέλλον και ως ένα βαθμό να το καταρτίσουν. Μια από αυτές ήταν και η πραγματεία του Νικολάι Φιόντοροφ (1829-1903), ενός *sui generis* φιλοσόφου, μιας πολύ ιδιαίτερης φιγούρας, που είναι δύσκολο να κατηγοριοποιηθεί σε κάποια σχολή σκέψης. Ο Φιόντοροφ ωστόσο ήταν γνωστός στους καλλιτεχνικούς και λογοτεχνικούς κύκλους της εποχής του, κέντρισε το ενδιαφέρον του Ντοστογιέφσκι, του Τολστόι και του Τσιολκόφσκι, ενώ πολλές από τις ιδέες του απηχούνται άμεσα ή έμμεσα στα έργα των αβανγκάρντ καλλιτεχνών. Η «Φιλοσοφία του Κοινού Σκοπού» του Φιόντοροφ βασιζόταν στην εξωφρενική αρχή της αθανασίας και της ανάστασης όλων των γενεών των προγόνων, με σκοπό τη δημιουργία μιας παγκόσμιας κοινωνίας πάνω στη βάση της αδελφότητας και της συγγένειας. Αν και προέρχεται ευθέως από την Ορθόδοξη παράδοση, η φιλοσοφία του Φιόντοροφ προσβλέπει στην απόλυτη επιστημονική και τεχνολογική εξέλιξη του ανθρώπινου είδους, το οποίο μοιραία θα κατακτήσει το διάστημα και θα ζει ειρηνικά στη Γη και στους άλλους πλανήτες. Ο Φιόντοροφ κάλυψε εκτενώς όλες τις πτυχές της πρότασής του με μια ιδιαίτερα λειτουργική και νομοτελειακή επιχειρηματολογία και έδωσε στους καλλιτέχνες και διανοούμενους της εποχής του μια συναρπαστική υπόθεση που δεν μπορούσαν να παραβλέψουν.

Η Αγγελική Χαριστού γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη, αποφοίτησε από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Α.Π.Θ. το 2002 και συνέχισε τις σπουδές της πάνω στην τέχνη της Ρωσικής Πρωτοπορίας στο University of Saint-Andrews, με υποτροφία του ιδρύματος Μιχαήλ. Εργάστηκε στο Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών Α.Π.Θ. στο διάστημα 2005-2006 και από το 2007 εργάζεται ως Επιμελήτρια της Συλλογής και του Αρχείου Κωστάκη στο MOMus – Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης-Συλλογή Κωστάκη (έως το 2018 Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης) στη Θεσσαλονίκη.

Ευγένιος Δ. Μαθιόπουλος, Καθηγητής Ιστορίας της Τέχνης στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, Συνεργαζόμενος Ερευνητής στο Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών (Ι.Τ.Ε.), «**Η γοητεία του ανορθολογισμού στην Ελλάδα κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα (1898-1941) και το αίτημα της “Ελληνικότητας”**».

Στόχος της ανακοίνωσής μου είναι να σκιαγραφήσει την πρόσληψη των τάσεων του ευρωπαϊκού αντιδιαφωτιστικού στοχασμού και ευρύτερα των μορφών του «οργανωμένου ανορθολογισμού» στο πεδίο των ιδεών και των αισθητικών αναζητήσεων στην Ελλάδα κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα (1898-1941). Ειδικότερα θα

προσπαθήσω να εντοπίσω και να ερμηνεύσω τους τρόπους με τους οποίους ο εγκλιματισμός αυτών των ιδεολογικών αναζητήσεων νομιμοποίησε και αποτέλεσε το πλαίσιο αναδιατύπωσης και θεωρητικής εμβάθυνσης των εθνοκεντρικών αιτημάτων της «Ελληνικότητας» και της «Επιστροφής στις ρίζες» στη διάρκεια αυτής της περιόδου.

Ο Ευγένιος Δ. Ματθιόπουλος είναι Καθηγητής Ιστορίας της Τέχνης στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης και Συνεργαζόμενος Ερευνητής στο Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών (Ι.Τ.Ε.). Σπούδασε στην ΑΣΚΤ της Αθήνας (1977-1983) και στο Πανεπιστήμιο Paris I Panthéon – Sorbonne (1984-1987). Το 1996 υποστήριξε τη Διδακτορική του Διατριβή στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Το 1995-2001, εργάστηκε ως επιστημονικός επιμελητής και αρχισυντάκτης του Λεξικού Ελλήνων Καλλιτεχνών (Εκδόσεις «Μέλισσα», Αθήνα, Τόμοι Α'-Δ', 1997-2001). Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα προσανατολίζονται στην Ιστορία της Τέχνης στην Ελλάδα του 19ου και του 20ού αιώνα, και εστιάζονται κυρίως στην παρέμβαση του Κράτους και στον ρόλο των θεσμών στον χώρο της τέχνης, καθώς και των μηχανισμών πρόσληψης και ευρύτερα των τρόπων δεξίωσης της νεωτερικής τέχνης, τόσο στο πεδίο της καλλιτεχνικής παραγωγής, όσο και στα πεδία της ιδεολογίας, της αισθητικής, της θεωρίας της τέχνης και της τεχνοκριτικής. Έχει δημοσιεύσει 8 βιβλία, έχει επιμεληθεί ή συνεπιμεληθεί 7 τόμους και έχει δημοσιεύσει περισσότερα από 50 άρθρα. Διετέλεσε Πρόεδρος της Εταιρείας Ελλήνων Ιστορικών Τέχνης (2016-2019).

Σωκράτης Γεωργιάδης, Ομότιμος Καθηγητής Ιστορίας Αρχιτεκτονικής και Ντιζάιν στην Κρατική Ακαδημία Καλών Τεχνών της Στουτγάρδης, **«Υπερ-χώρος και μοντέρνα αρχιτεκτονική»**.

Η έννοια του χώρου που τόσο αυτονόητα θεωρείται σύμφυτη με την τέχνη της αρχιτεκτονικής όλων των εποχών, στην πραγματικότητα είναι σχετικά νέα. Θεωρίες του χώρου –αναφερόμενες στην αρχιτεκτονική– αναπτύσσονται από την επιστήμη της τέχνης μόλις από τα μέσα του 19ου αιώνα και έπειτα, ενώ η έννοια του χώρου μεσουρανά στα αρχιτεκτονικά ατελιέ στις αρχές του 20ού. Ο χώρος της επιστήμης της τέχνης είναι όμως διαφορετικός από το χώρο της ίδιας της τέχνης. Ενώ η πρώτη έχει σαν αφετηρία τον συμβατικό τρισδιάστατο χώρο, η δεύτερη επιχειρεί στη βάση των νέων γεωμετριών που αναπτύσσει η μαθηματική επιστήμη από τις αρχές του 19ου αιώνα και έπειτα. Ειδικά ο μη ευκλείδειος και ο χώρος των περισσότερων από τρεις διαστάσεων είναι αυτοί που πυροδοτούν την αρχιτεκτονική φαντασία. Αξιοσημείωτο είναι όμως ότι η αρχιτεκτονική τις σχετικές γνώσεις δεν τις αντλεί από τα ίδια τα μαθηματικά. Η γνώση φθάνει σ' αυτή φιλτραρισμένη μέσα από ένα συμπύλημα δοξασιών, στο οποίο συνυπάρχουν ο εσωτερισμός, ο μυστικισμός, ο αποκρυφισμός, η μαγεία, ο πνευματισμός, τάσεις που στις νέες γεωμετρίες του καλούμενου «υπερ-χώρου» βλέπουν να αναδύεται μια άλλη, απρόσιτη στις αισθήσεις και οπωσδήποτε ανώτερη από την συμβατική πραγματικότητα. Η Θεοσοφία, που δίνει σ' όλα αυτά κοσμοθεωρητικό στήριγμα, παίζει κεντρικό ρόλο μέσα σ' αυτό το μηχανισμό. Η γοητεία των νέων γεωμετριών έγκειται αφενός στη δυσκολία της γραφικής τους παράστασης πράγμα που συγκροτεί πρόκληση πρώτου μεγέθους για τους καλλιτέχνες/αρχιτέκτονες και αφετέρου επειδή οι γεωμετρίες αυτές αποτελούν τον πυρήνα ενός αφηγήματος που είναι σε θέση να νοηματοδοτήσει την πλαστική τους δραστηριότητα κάνοντας την μέρος μιας νέας κοσμοαντίληψης. Το εγχείρημα, στην αισθητική του εφαρμογή, αποδίδει καρπούς, θα μπορούσε να ισχυρισθεί κανείς ότι χαρίζει στην μοντέρνα αρχιτεκτονική τα διακριτικά της μορφολογικά και χωρικά χαρακτηριστικά που την καθιερώνουν σαν ιδιαίτερη οντότητα στην ιστορία της

αρχιτεκτονικής. Φαίνεται αρκετά παράξενο, παράδοξο ίσως, ότι η αρχιτεκτονική που προέκυψε μέσα απ' αυτές τις διεργασίες θεωρήθηκε από την ιστοριογραφία ως απαύγασμα του ορθολογισμού.

Ο Σωκράτης Γεωργιάδης σπούδασε αρχιτεκτονική στο Τεχνικό Πανεπιστήμιο του Βερολίνου και έλαβε το διδακτορικό του από το Πανεπιστήμιο της Στουτγάρδης. Δίδαξε σε πανεπιστήμια στην Ευρώπη και έδωσε πληθώρα διαλέξεων στην Ευρώπη και στη Βόρεια Αμερική. Από το 1994 μέχρι την συνταξιοδότησή του το 2018 ήταν Καθηγητής Ιστορίας Αρχιτεκτονικής και Ντιζάιν του Τμήματος Αρχιτεκτόνων της Κρατικής Ακαδημίας Εικαστικών Τεχνών της Στουτγάρδης. Οι ερευνητικές του εργασίες περιστρέφονται κυρίως γύρω από θέματα ιστορίας και θεωρίας της αρχιτεκτονικής του 19ου και 20ού αιώνα.

Σπύρος Πετριτάκης, Διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης, Ακαδημαϊκός Υπότροφος στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών της Αθήνας, «“Το απορρέον κέντρο”: Θεοσοφικοί απόηχοι στο συμβολιστικό και νεοπλαστικιστικό έργο του Piet Mondrian».

Ομόφωνα η έρευνα έχει αποδεχτεί πως ο Piet Mondrian (1872-1944), γύρω στο 1900, διήλθε μέσα από μια θρησκευτική κρίση, αποκήρυξε τον Καλβινισμό, τον οποίο ακολουθούσε η οικογένειά του, και εντράφησε στη μελέτη κειμένων που σήμερα περιγράφονται με τον περιεκτικό όρο «εσωτερισμός». Ανάμεσα σ' αυτά, τα θεοσοφικά γραπτά της Helena Blavatsky είχαν καταλυτική σημασία για την ιδεολογική και βιοκοσμοθεωρητική διαμόρφωση του Mondrian. Ωστόσο, αν και οι επαΐοντες του έργου του ζωγράφου έχουν ανιχνεύσει επαρκώς το θεοσοφικό πλέγμα ιδεών που χαρακτηρίζει την πρώιμη συμβολιστική ζωγραφική του, εξακολουθεί να υπάρχει μια ασυμφωνία γύρω από τις θεωρητικές προϋποθέσεις των φιλοσοφικών και αισθητικών του αναζητήσεων κατά τη νεοπλαστικιστική περίοδο, σε συνάρτηση με τη λιγότερο ή περισσότερο συστηματική εμπλοκή του με το θεοσοφικό κίνημα. Η σύγχυση αυτή εντείνεται και από το γεγονός πως οι θεοσοφιστές απέρριψαν το θεωρητικό και καλλιτεχνικό έργο του Mondrian ως πολύπλοκο ή δυσνόητο, κρίση που εν μέρει φανερώνει τα όρια του δικού τους φράγματος των αναπαραστατικών προσδοκιών για την τέχνη. Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι να προσπαθήσει να οριοθετήσει το εύρος της συστηματικής διαπλοκής του Mondrian με τις θεοσοφικές δοξασίες κατά τη συμβολιστική και νεοπλαστικιστική περίοδο του καλλιτέχνη, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τα θεωρητικά του κείμενα, όσο και την καλλιτεχνική του παραγωγή.

Ο Σπύρος Πετριτάκης διδάσκει Ιστορία της Τέχνης στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών. Ολοκλήρωσε τη διδακτορική του διατριβή στο Πανεπιστήμιο Κρήτης με θέμα τις «Χρωματομουσικές θεωρίες στους κύκλους των συμβολιστών και θεοσοφιστών καλλιτεχνών και διανοουμένων την περίοδο 1880-1914». Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα και οι δημοσιεύσεις του επικεντρώνονται σε ζητήματα διασταυρώσεων μεταξύ των εικαστικών τεχνών, της επιστήμης και της μουσικής, καθώς και στις συνάψεις ανάμεσα στο πεδίο των τεχνών και τα ετερόδοξα θρησκευτικά ρεύματα, όπως η Θεοσοφία και η Ανθρωποσοφία, με ιδιαίτερη έμφαση στο κίνημα του Συμβολισμού κατά τα τέλη του 19ου αιώνα. Πρόσφατα, ως Μεταδιδακτορικός Ερευνητής στο Freie Universität του Βερολίνου εξέτασε τον ρόλο της Εύας Πάλμερ στη διάχυση της Δελφικής Ιδέας και στον σχηματισμό του δικτύου Ashram στη Νέα Υόρκη.

Βικτώρια Φερεντίνου, Επίκουρη Καθηγήτρια στο Τμήμα Εικαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης της Σχολής Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων,

«Οπτικοποιώντας το άυλο; Αφαίρεση, θεοσοφισμός και αναπαράσταση στο έργο της Hilma af Klint».

Η Σουηδή καλλιτέχνης Hilma af Klint (1862-1944) έχει μετατραπεί σε θρύλο την τελευταία δεκαετία, καθώς παρουσιάζεται σαν μια από τις πρωτοπόρους της αφαίρεσης του 20ού αιώνα. Η af Klint σπούδασε στη Βασιλική Ακαδημία Καλών Τεχνών της Στοκχόλμης (1882-87), αλλά αντλώντας έμπνευση από εναλλακτικά πνευματικά ρεύματα της εποχής, όπως τον πνευματισμό, τον θεοσοφισμό και την ανθρωποσοφία, προχώρησε σε ρήξη με την ακαδημαϊκή της εκπαίδευση και πειραματίστηκε με εκδοχές οργανικής και γεωμετρικής αφαίρεσης. Σύμφωνα με τα σημειωματάρια της, αρχικά η af Klint υπάκουε στις επιταγές πνευμάτων επιχειρώντας να προσδώσει αντιληπτή μορφή στα οπτικοακουστικά μηνύματα που λάμβανε από το επέκεινα. Στη συνέχεια, στόχος της ήταν να οπτικοποιήσει την πρόσληψη μιας ανώτερης διάστασης της πραγματικότητας, συνυφασμένης στη θεοσοφική ρητορική με το αστρικό πεδίο. Σε αυτά τα έργα, μοτίβα που απαντώνται στις ομόχρονες θεοσοφικές πηγές αναπαράγονται με τρόπο ιδιουσυγκρασιακό, μορφοποιώντας τα οράματα της καλλιτέχνιδος, όπως για παράδειγμα στη σειρά Οι Πίνακες για το Ναό (1905-1908, 1912-1915). Η af Klint, όπως και άλλοι καλλιτέχνες και διανοούμενοι της εποχής, είχε γίνει μέλος της Θεοσοφικής Εταιρείας στη Στοκχόλμη, γνώριζε τα θεωρητικά συγγράμματα της Helena Petrovna Blavatsky και παρακολούθησε διαλέξεις από τους Annie Besant και Rudolph Steiner. Η ζωγραφική της δεν πρέπει ωστόσο να ερμηνευθεί σαν εικονογράφηση θεοσοφικών εννοιών, αλλά σαν ελεύθερη μετάφραση θεωριών που αρδεύονται από ένα συμπίλημα αποκρυφιστικών και επιστημονικών ιδεών με τις οποίες είχε εξοικειωθεί μέσα από προσωπικές μελέτες και αναζητήσεις. Η παρούσα ανακοίνωση έχει στόχο να παρουσιάσει για πρώτη φορά το έργο της καλλιτέχνιδος στο ελληνικό κοινό και να επισκοπήσει την οικειοποίηση θεοσοφικών ιδεών στη διαμόρφωση μιας ιδιότυπης εικαστικής γλώσσας που συγκεράζει αφαιρετικές διατυπώσεις και στυλιζαρισμένα αναπαραστατικά θέματα. Ειδικότερα, θα επικεντρωθεί στην ιδιοποίηση από την af Klint της θεοσοφικής πίστης στην κοσμική πολικότητα, που προσλαμβάνεται ως ζεύγος έμφυλων αντιθέτων, και την ενδεχόμενη συμφιλίωση τους σε μια ανδρόγυνη, μονιστικής έμπνευσης ουτοπία στο πλαίσιο της εξέλιξης και της επαναπνευματικοποίησης του κόσμου. Τα έργα της θα εξετασθούν υπό το φως των ομόχρονων συζητήσεων γύρω από την αυτο-αναφορικότητα και την ανεικονικότητα της μοντέρνας τέχνης καθώς και τις μορφές εικαστικής αναπαράστασης που ευαγγελίζονταν ο θεοσοφισμός.

Η Βικτώρια Φερεντίνου είναι Επίκουρη Καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, όπου διδάσκει Θεωρία και Ιστορία της Τέχνης. Της έχουν απονεμηθεί ερευνητικές υποτροφίες από το Arts and Humanities Research Council της Μεγάλης Βρετανίας (2003-2007) και από το Κέντρο Ελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Harvard (2019-2020). Συνεπιμελήθηκε τους συλλογικούς τόμους *Surrealism, Occultism and Politics: In Search of the Marvellous* (2017) και *The Dance of Moon and Sun: Ithell Colquhoun, British Women and Surrealism* (υπό έκδοση 2023). Το 2018 διοργάνωσε το διεθνές συμπόσιο *Visual Ecotopias: History, Theory, Criticism* που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της 1ης Μπιενάλε Δυτικών Βαλκανίων. Δημοσίευσε άρθρα σε έγκριτα επιστημονικά περιοδικά και ανθολογίες γύρω από το Σουρεαλισμό, τη φεμινιστική τέχνη και θεωρία, την επίδραση εναλλακτικών επιστημολογιών στη μοντέρνα τέχνη, και την οικοαισθητική και τις εικαστικές τέχνες.

Κάτια Παπανδρεοπούλου, Διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης, Ακαδημαϊκή Υπότροφος στο Τμήμα Εικαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης της Σχολής Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, «Η Hilla Rebay, από το Μουσείο Μη-Αντικειμενικής Ζωγραφικής στο Guggenheim: ο ρόλος της θεοσοφίας στη συγκρότηση μιας εικαστικής συλλογής στις αρχές του 20ού αιώνα».

Η Hilla Rebay (Βαρόνη Hilla Rebay von Ehrenwiesen, 1890-1967), καλλιτέχνιδα, καλλιτεχνική σύμβουλος και επιμελήτρια συλλογών, αν και παραγνωρισμένη, αποτελεί κεντρική φιγούρα για την κυκλοφορία και τη διάδοση της αφηρημένης τέχνης στην Αμερική κατά το α' μισό του 20ού αιώνα. Μυημένη στη Θεοσοφία κατά τα χρόνια της εκπαίδευσης και παραμονής της στην Ευρώπη, διαμορφώνει πρόωρα ένα ευρύ δίκτυο επαφών με καλλιτέχνες και εμπόρους των ευρωπαϊκών πρωτοποριών που θα υποστηρίξει με σθένος αργότερα στη Νέα Υόρκη, κατά τη διαμόρφωση της συλλογής του Solomon Guggenheim. Στην ανακοίνωση θα ερευνησουμε την επίδραση της Θεοσοφίας στη διαμόρφωση των συλλεκτικών, εκθεσιακών και επιμελητικών πρακτικών της Rebay· αρχικά, αναφορικά με το Μουσείο Μη-Αντικειμενικής Ζωγραφικής που ανοίγει στη Νέα Υόρκη το 1939, και στη συνέχεια με την κατασκευή και διαμόρφωση του μουσείου Solomon R. Guggenheim, του οποίου ανακηρύσσεται και πρώτη επίσημη διευθύντρια.

Η Κάτια Παπανδρεοπούλου είναι Διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης του Πανεπιστημίου Paris 1 - Panthéon, Sorbonne. Η διατριβή της με τίτλο «Camille Mauclair (1872-1945) critique et historien de l'art: une leçon de nationalisme pictural», βραβεύτηκε με το Prix du Musée d'Orsay (2017). Έχει εργαστεί στο Παρίσι στο Grand Palais και στο Service des Musées de France. Εξειδικεύεται στον ευρωπαϊκό 19ο-20ό αιώνα, ενώ τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα είναι η γαλλική τεχνοκριτική και ιστοριογραφία, οι εθνικισμοί στην ιστορία της τέχνης, καθώς και η ιστορία των εικαστικών εκθέσεων. Διδάσκει ως Ακαδημαϊκή Υπότροφος στο τμήμα Εικαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.